

УДК 338.48:631

Транченко Л.В., д.е.н., професор

Уманський національний університет садівництва

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ЗАЙНЯТОСТІ НА СЕЛІ

Розглянуто основні теоретичні аспекти перспективного розвитку та особливостей функціонування сільського туризму як різновиду зайнятості в аграрному секторі економіки. Запропоновано рекомендації стосовно нормативно-правового регулювання процесу становлення та розвитку сільського туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, сільський туризм, зайнятість, агротуризм, еко-туризм, зелений туризм.

Tranchenko L.V.

RURAL TOURISM AS A PROMISING RURAL EMPLOYMENT

The main theoretical aspects of prospective development and functioning of rural tourism as a form of employment in the agricultural sector. Recommendations regarding regulatory process of formation and development of rural tourism in Ukraine.

Keywords: tourism, rural tourism, employment, agritourism, ecotourism, green tourism.

Транченко Л.В.

СЕЛЬСКИЙ ТУРИЗМ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ НА СЕЛЕ

Рассмотрены основные теоретические аспекты перспективного развития и особенностей функционирования сельского туризма как вида занятости в аграрном секторе экономики. Предложены рекомендации относительно нормативно-правового регулирования процесса становления и развития сельского туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, сельский туризм, занятость, агротуризм, эко-туризм, зеленый туризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап функціонування економіки України супроводжується появою нових ринкових сегментів та видів підприємницької діяльності. Це стосується і аграрного сектора. Однак процеси розвитку підприємництва на селі потребують активізації як сільськогосподарської, так й інших видів діяльності. Одним із напрямів розвитку агропромислового комплексу стає сільський туризм – апробоване явище у багатьох країнах світу, яке робить лише перші кроки в економічній системі нашої держави. Специфіка сільського туризму як виду економічної діяльності полягає не тільки у задоволенні потреб споживачів у відпочинку, а й у здійсненні вагомого впливу на інші сектори сільської економіки через диверсифіковані зв'язки.

Важливим етапом у розвитку сільського туризму має стати виконання Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» та плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2015–2020 рр. З огляду на це, актуальності набуває вивчення теоретичних і практичних аспектів сільського туризму як форми підприємництва на місцевому, регіональному та державному рівнях в контексті посилення економічної компоненти його впливу на стан сільських територій.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження проблематики сільського туризму в Україні здійснюють В. Васильєв, Ю. Зінько, Н. Кудла, В. Куценко, Н. Липчук, О. Орленко, Х. Роглев, М. Рутинський та

ін. Окремі напрями розвитку туризму досліджують О. Бейдик, В. Безносюк, В. Євдокименко, В. Кифяк, Н. Коніщева, М. Крачило, О. Любіцева, І. Смаль, Д. Стеченко, Т. Ткаченко, В. Федорченко, Л. Шульгіна. Значний внесок у розробку теорії і практики туризму зробили такі зарубіжні дослідники, як Я. Варшинська, І. Вайнене, А. Верволь, М. Біржаков, М. Борушак, І. Енджейчик, Л. Жаліс, І. Зорін, В. Квартальнов, К. Крижановська, М. Міка, Р. Павлусінські, Є. Пісаревський, Т. Ратц та інші.

Разом із тим, більш глибокого вивчення потребують питання розвитку та особливостей функціонування сільського туризму як форми підприємництва в аграрному секторі економіки. Різноманіття сільських територій, де здійснюється туристична діяльність, потребує обґрунтованого аналізу передумов і факторів використання їх туристсько-рекреаційних ресурсів, а також наукових підходів щодо створення підприємницького середовища і дієвого організаційно-економічного механізму розвитку сільського туризму.

Цілі статті. Проаналізувати основні теоретичні аспекти перспективного розвитку та особливостей функціонування сільського туризму як перспективного напрямку зайнятості в аграрному секторі економіки та запропонувати рекомендації стосовно нормативно-правового регулювання процесу становлення та розвитку сільського туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На науковій і практичній ниві ще досі тривають дискусії про зміст і направленість таких понять і явищ, як «сільський туризм» і «агротуризм». Згідно з цим словником С.Медліка, сільський туризм (rural tourism) – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях [1]. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами. Поняття «сільський туризм» часто ототожнюють з «агротуризмом», але «сільський туризм» значно ширше. Агротуризм (farm tourism) – відпочинковий туризм, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства. Агротуризм може проявлятися у різних формах, але завжди включає наймання помешкання. Розрізняють дві базові форми агротуризму: наймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах дворого господарства або розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до дворого господарства, наприклад в кемпінгах та наметах. Агротуризм таким чином виступає однією з форм сільського туризму. У агротуризмі дворого господарство (фермерське господарство) становить одночасно нічліжну базу та головний предмет інтересу для туриста.

Екотуризм – це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Екотуризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою екологічною свідомістю. Синонімом поняття «екотуризм» є зелений туризм (green tourism), природничий туризм (nature tourism). Виділяються такі форми екотуризму – активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні поїздки [2].

Сільський туризм і його різновидність агротуризм мають багато спільного з екотуризмом і часто відповідають багатьом його пріоритетам, зокрема: збереження природничого та культурного середовища, підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам харчів з місцевих продуктів. Деякі власники агротуристичних господарств, розташованих поблизу природоохоронних територій, підтримують

середтуристів проекологічні вимоги. У сільських місцевостях організують відвідувачам багато додаткових послуг, що включають екотуристичні програми: кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по знакованих стежках у національних і ландшафтних парках, природничі подорожі, збирання ягід та грибів. Сільський туризм (агротуризм) і екотуризм відрізняються основними цілями використання вільного часу, їхня головна різниця полягає у базових мотивах подорожування. Сільський туризм – це форма проведення вільного часу у вигляді стаціонарного відпочинку, тоді як базовою метою екотуризму виступає активне відкриття дикої природи, традицій і культури, їх глибоке пізнання й сприйняття. Сільські оселі можуть використовуватись як база для ночівлі та харчування екотуристів. У спеціальній літературі з'явилось нове поняття екоагротуризм, що передбачає відпочинок у селян, які вирощують сільськогосподарську продукцію із застосуванням екологічних методів. Тут агротуризм поєднується з екологічним сільським господарством.

Наведені вище поняття, пов'язані з сільським туризмом і екотуризмом, знайшли своє використання для визначення форм туристичного руху в Україні. Зокрема, відпочинок в українських селах було визначено як «сільський зелений туризм». Він охопив широкий спектр форм відпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості (власне сільський туризм), відпочинку у туристичних центрах і курортах, що розташовані у селищах і малих містах, до відпочинку у сільських дворогосподарствах (агротуризм). Визначення сільського руху як «зелений» підкреслює його проекологічну орієнтацію.

Актуальною проблемою правової підтримки сільського туризму є формування організаційно-господарського механізму його функціонування і державної підтримки у вирішенні таких питань:

- а) прийняття нормативних документів, які регулюватимуть діяльність різних форм сільського туризму;
- б) здійснення заходів щодо підтримки та просування сільського туризму на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку;
- в) забезпечення організаційної й матеріальної підтримки з боку держави нового виду послуг на селі – сільського туризму та агротуризму.

В сучасній літературі ми зустрічаємось з досить широкою класифікацією різновидів туризму: активний і пасивний; історичний, культурно-етнічний, пізнавальний, екологічний, розважальний, екстремальний тощо. Але рідко хто зможе відрізнити аграрний туризм від сільського зеленого, а сільський зелений від екологічного. Можливо, для більш чіткого розуміння різниці між ними необхідно звернути увагу на професійний рівень власників об'єктів розміщення. З цією метою вводиться нова класифікація – за кадровим складом. В основу цієї класифікації покладено професійний рівень осіб, які надають туристичні послуги. До виникнення поняття «сільський зелений туризм», туризмом в загальноприйнятому розумінні займались особи, що мали відповідну освіту та стаж роботи в туристичних фірмах. Основна відмінність сільського зеленого туризму від туризму, так би мовити, звичайного – це те, що туристичні послуги надають особи, які мають інший фах (сільськогосподарські робітники, працівники сфери обслуговування, вчителі) та надають ці послуги в сільській місцевості.

Селянин-фермер в межах сільського туризму може організувати:

- активний туризм (збудувати на своїй території спортивний майданчик, підйомник, розробити маршрути для велотуристів, кінні прогулянки);
- екотуризм (відпочинок в екологічно чистій місцевості, вживання чистих продуктів);
- мисливський туризм;

- культурно-етнічний (екскурсії, розповіді про історію краю, національні обряди, побут)тощо.

Основою сільського туризму є власне сам селянин та його побут. Селянин запрошує до своєї оселі:

- людину з міста подивитись на сільськогосподарське виробництво (як робиться цей особливий сир, масло, ковбаса тощо, як вирощуються ці свині, кролі, корови, коні);

- людину творчої, розумової праці подивитись на майстерність ремісника (як робиться дерев'яний посуд, як плететься ліжничок)

- іноземців подивитись на особливості національних традицій, культури.

Щоб визначити критерії, за допомогою яких можна б було відрізнити сільський туризм від усіх інших, необхідно законодавчо закріпити ряд вимог до житла та до власника житла, який надає послуги з сільського зеленого туризму. Треба ввести до законодавства поняття «агрооселя». Агрооселя – це житлове приміщення, яке знаходиться в сільській місцевості, містить не більше п'яти кімнат, пристосованих для проживання туристів і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільсько-господарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальної сфері села.

Для чого потрібно це визначення? В законодавстві повинно бути передбачено пільги для власників осель, що дозволять прискорити розвиток сільського зеленого туризму. Щоб розрізнити, які саме приміщення підпадають під дію пільг, необхідно чітко визначити поняття «агрооселя». Наприклад, в Польщі чинним законодавством встановлені пільги щодо оподаткування агротуризму і виникли проблеми з розрізненням сільських осель та приватних мініготелів, які оподатковуються на загальних підставах. Що означає житлове приміщення? Це означає, що відповідно до довідки з інвентаризаційного бюро це приміщення визначене як житлове. Тобто поняття «агрооселя» не охоплює колиб, перебудованих для прийому туристів господарських приміщень тощо.

Що означає займатися сільським туризмом як підсобною діяльністю? Власником агрооселі може бути фермер, селянин, який працює індивідуально на присадибній ділянці, селянин, який працює на сільськогосподарських підприємствах, а також мешканці села, зайняті у сфері обслуговування та соціальної сфері: працівники сільради, пошти, вчителі, продавці тощо. Необхідно законодавчо закріпити звільнення агроосель від сплати готельного збору та обов'язкової державної стандартизації. Для агроосель можливе запровадження добровільної категоризації представниками Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму та представниками органів місцевого самоврядування (треба затвердити категорії та умови проведення категоризації: оплатна чи безоплатна тощо).

У майбутньому самі власники агроосель будуть зацікавлені в проведенні стандартизації для підвищення рівня своєї діяльності та наближення до міжнародних стандартів. Система стандартизації буде використовуватись організаціями, які займаються рекламою агроосель і передбачає відповідність якості та ціни продукту (послуги). Стандартизація оселі забезпечує: прозорість пропозиції для клієнта; контроль якості продукту; різноманітність пропозиції та різницю в ціні.

У Польщі стандартизація проводиться інспекторами Польської Федерації сільського туризму «Гостинні господарства» кожні два роки. У польському законодавстві закріплено, що оселі для гостей не підлягають стандартизації, але ці приміщення можуть використовуватись для нічлігу лише в тому випадку, якщо вони відповідають певним вимогам, затвердженим розпорядженням голови Ради Міністрів. Необхідно внести доповнення в податкове законодавство стосовно пільгового

оподаткування доходів, отриманих громадянами за договірами оренди житла в сільській місцевості. Згідно з чинним законодавством, цивільно-правові угоди між фізичними особами вони оподатковуються за ставкою 20%. Доцільним буде зменшити ставку податку до 2-4% від ціни договору.

Підприємницька діяльність фізичної особи є найзручнішим способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або установчого договору, формування статутного фонду, а отже, й великого статутного капіталу. Вам не треба мати окремої юридичної адреси, оскільки Вашою адресою як суб'єкта підприємницької діяльності буде Ваша домашня адреса. Вам не обов'язково відкривати рахунок в банку й виготовляти печатку: це Ви можете зробити за власним бажанням. Нарешті, якщо Ви не будете використовувати працю найманих працівників, то Вам не обов'язково реєструватися в органі Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, у центрі зайнятості, в органі Фонду соціального страхування від нещасних випадків: це Ви можете зробити на добровільних засадах.

Висновки. Законодавча база, що буде створена для регулювання стосунків у цій, відносно новій для України сфері діяльності сільських господарів, безперечно повинна відповідати сьогоденним реаліям українського села та повинна бути спрямована на вирішення його актуальних проблем, враховуючи перспективний розвиток сільських населених пунктів, а також гармонічно вписуватись в існуюче законодавче поле України. Вищевикладене дослідження дає можливість сформулювати наступні рекомендації стосовно нормативно-правового регулювання процесу становлення та розвитку сільського туризму в Україні. Це передусім стосується дотримання головних принципових елементів, на яких базується законодавча база регулювання сільського туризму в Польщі та Угорщині, тобто:

- чітке визначення в законодавстві України понять: «сільський господар», «сільське або селянське господарство (садиба тощо)», «сільське або селянське господарювання»; – законодавче визнання права «сільського господаря» на «сільське господарювання» без створення юридичної особи та без набуття статусу підприємця;

- відмежування діяльності в сфері сільського туризму від підприємницької діяльності взагалі, а також від товарного агропромислового виробництва на селі та туристичної діяльності. При цьому бути свідомим того, що сільський туризм є й у подальшому залишатиметься органічною частиною сільськогосподарської діяльності та туристичного бізнесу в Україні;

- впровадження діяльності у сфері сільського туризму «сільськими господарями» повинно здійснюватись без будь-яких дозволів та реєстрацій в органах влади;

- встановити, що умови діяльності у сфері сільського туризму регулюються чинним законодавством та чинною іншою нормативною базою, яка регулює відносини у тій чи іншій сфері суспільних відносин. Такий підхід надасть можливість уникнути прийняття спеціального Закону «Про сільський туризм в Україні». У той же час жоден з елементів діяльності не залишиться поза правовим полем держави;

- звільнення від оподаткування доходів, отриманих «сільськими господарями» від надання послуг по сільському туризму;

- процес законодавчого регулювання та інші форми унормування діяльності у сфері сільського туризму повинні відбуватись за безпосередньої участі сільських господарів та їх громадських об'єднань.

Право на визначення окремих норм і стандартів діяльності та контроль за їх дотриманням потрібно делегувати таким громадським об'єднанням. Таким чином, тільки шляхом застосування в українському законодавстві наведених вище методів та засобів, а також дотримання принципів правового регулювання, які витримали іспит на практиці, можна створити стійку правову основу для повноцінного розгортання Визначення в законі України «Про особисте селянське господарство» правової природи ведення особистого селянського господарства, в тому числі з

використанням майна селянського господарства для потреб відпочиваючих, та невіднесення її до підприємницької діяльності. Внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» згідно яких до суми виплат, що не включаються до сукупного оподаткованого доходу, належать також і доходи громадян від продажу вирощеної в особистому підсобному господарстві сільськогосподарської продукції, виклавши це положення у відповідності до закону «Про особисте селянське господарство».

Для визначення межі поділу між сільським туризмом та туристичною індустрією потрібно буде внести доповнення до Закону України «Про туризм». Нормативний текст цього доповнення повинен встановити: дія яких норм та положень цього закону не розповсюджується на фізичні особи та членів їх сімей, які ведуть особисте селянське господарство без створення юридичної особи на землях, переданих у власність або наданих у користування цим фізичним особам для використання відповідно до законодавства, у тому числі й для надання послуг з використанням майна, яке належить особистому селянському господарству, тобто для цілей сільського туризму.

Доповнення переліку видів діяльності селянського господарства з наданням послуг у законі «Про особисте селянське господарство» буде вимагати прийняття спеціального підзаконного акту. Це повинна бути постанова Кабінету Міністрів України «Про послуги в особистому селянському господарстві», в яку сформулювати визначення сільського туризму, як одного з різновидів послуг, які можуть надаватись селянськими господарствами. Наведені в заключній частині цього дослідження «практичні кроки» безумовно є гіпотетичними, умовними тому, що прийняття вказаних нормативних актів у пропонованій формі та послідовності має сенс виключно у випадку виконання першої пропозиції стосовно прийняття закону «Про особисте селянське господарство» з пропонованими нами змінами та доповненнями.

Список використаних джерел:

- 1.Макаренко П.М. Економічний потенціал різних форм аграрних господарств / П. М. Макаренко, Л. Л. Мельник // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 89–97.
- 2.Малиновський А.С. Кадрово-управлінський потенціал аграрних формувань / А. С. Малиновський // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 97–104.